

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, VELJAČA 1971. GODIŠTE XVIII

PROF. DR MATE HRASTE
(1897-1970)

I opet je iz naše sredine otišao vrijedan znanstveni radnik. 29. studenoga 1970. preminuo je u Zagrebu sveučilišni profesor i akademik Mate Hraste, ugledni hrvatski lingvist. Časopis Jezik je izgubio jednoga od svojih najstarijih urednika, jer je prof. Mate Hraste bio član njegova uređivačkog odbora od god. 1952, tj. od samog osnutka Jezika do svoje prerane smrti. Za sve nas to je težak gubitak, koji ćemo naknaditi samo pojačanim radom.

Mate Hraste je rođen 25. siječnja 1897. u Brusju na otoku Hvaru, u središtu čakavskog dijalekta. Gimnaziju je polazio u Dubrovniku i Splitu, a sveučilišne studije u Zagrebu i Beogradu.

U Zagrebu je g. 1923. diplomirao položivši ispit »iz hrvatskog jezika kao glavne struke i iz klasičke arheologije«. Po običaju tadašnjeg vremena pošao je u srednjoškolsku službu te je služio kao srednjoškolski profesor u Šremskoj Mitrovici, Sisku i Petrinji, ali se uz sve to bavio i znanstvenim radom. Posvetio se proučavanju hrvatskih dijalekata, u prvom redu svojega rodnog čakavskog dijalekta. Treba znati koliko je samoprijegora u tadašnje vrijeme iziskivala naporna nastavnička služba kombinirana sa znanstvenim terenskim radom, da bi se shvatila ljubav prof. Mate Hraste za ispitivanje dijalekata i jezika uopće. Godine 1926. objavio je u Južnoslovenskom filologu (knj. VI) u Beogradu »Crtice o bruškom dijalektu«, dakle o dijalektu svojeg rodnog

Brusja, u kojem je proveo mladost kao sin zemljoradnika i vinogradara. Uvijek je isticao kako položaj Brusja u visinama dominira nad ovim prekrasnim dijelom hrvatskoga Jadrana.

Od Brusja polazi na čitav Hvar, pa g. 1935. objavljuje raspravu »Čakavski dijalekat ostrva Hvara«, i opet u Južnoslovenskom filologu (knj. XIV), jer je dijalektološko školovanje stekao u prof. Aleksandra Belića, začetnika ugledne dijalektološke škole u Beogradu. Ubrzo je prešao na proučavanje govora susjednog otoka Brača, pa je g. 1938. promoviran u Beogradu na čast doktora lingvistike na temelju disertacije »Čakavski dijalekt ostrva Brača«, koja je objavljena 1940. u Srpskom dijalektološkom zborniku, u knj. X, na str. 3–66. Tada Hrvati nisu još imali svoj dijalektološki zbornik. Pokrenuo ga je kasnije prof. Mate Hraste u Jugoslavenskoj akademiji g. 1956. pod nazivom Hrvatski dijalektološki zbornik, koji i danas izlazi.

Poslije toga slijede proučavanja dijalekata otoka Visa, pa Šolte, Čiova, Drvenika, Zlarina, ali i grada Siska, u kojem djeluje kao srednjoškolski profesor. Nakon drugog svjetskog rata prelazi u Zagreb, gdje je g. 1946. izabran za docenta na Katedri za hrvatski ili srpski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu nakon umirovljenja prof. Dragutina Boranića. Time započinje novo, bogatije i svestranije djelovanje prof. Mate Hraste, koji tako dolazi u blizinu najvećeg hrvatskog lingvističara prof. Stjepana Ivšića i produbljuje svoja lingvistička ispitivanja. Postaje član Hrvatskoga filološkog društva, a kasnije i njegov predsjednik, ulazi već 1952. u uređivački odbor Jezika, postaje izvanredni profesor i 1955. redoviti profesor na Katedri za hrvatski ili srpski jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, postaje dopisni i g. 1961. pravi član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Od g. 1961. do 1965. na dužnosti je direktora Instituta za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Deset godina bio je direktor Seminara za strane slaviste pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon umirovljenja 1965. radio je kao gost profesor na Filozofskom fakultetu u Kölnu, odakle se 1968. u srpnju vraća u Zagreb bolestan.

Ta mnogostruka djelatnost nije ipak uništila znanstvene napore profesora i akademika Mate Hraste. Naprotiv, već 1948. objavljuje u 272. knj. Rada Jugoslavenske akademije raspravu »Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale«, koja mu je poslužila kao habilitaciona radnja za zvanje izvanrednog profesora. Piše zatim o štokavskim govorima na Hvaru i Braču (1951), o akcenatskom sistemu na Cresu, o govoru otoka Suska g. 1956. u Hrvatskom dijalektološkom zborniku, o antroponimiji i toponimiji općine hvarske (1956) i sastavlja Bibliografiju radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika (HDZ, 1956). G. 1956. proučava ličke govore, creske, susačke, rapske i paške, te objavljuje o tom izvještaje u Ljetopišu JAZU i u Ličkom kalendaru. U Filo-

logiji 1957. izlazi njegova komparativna radnja »O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj«. G. 1958. piše o značenju zapadnog štokavskog govora za historiju i dijalektologiju srpskohrvatskog jezika (Južnoslovenski filolog, XXIII). Uz Antologiju novije kajkavske lirike g. 1958. daje »Opći pogled na kajkavski dijalekt«, a već g. 1959. u Filologiji 1959. prikazuje »Osnovnu akcentuaciju Biograda na moru i njegove okolice«. U Enciklopediji Jugoslavije obrađuje sažeto natuknice Čakavski dijalekt, Kajkavski dijalekt, Čakavski književni jezik, Kajkavski književni jezik u knj. 4. g. 1960. Nakon kraćih osvrtâ o nepoznatim slavenskim kolonijama na obalama Gargana (1963), o senjskom govoru (1962) i o refleksu nazala u buzetskom kraju (1963) piše značajnu raspravu o istarskim govorima i objavljuje je pod nazivom »Govori jugozapadne Istre« kao posebno izdanje JAZU, u kojoj pobija ocjene Pavla Ivića o štokavskoj karakteristici tih govora. Slijedi kratak prikaz govora Zadra i okolice u Zadarskom zborniku 1964, pa Ikavski govori jugozapadne Istre (u HDZ 1966) i Ikavski govori sjeverozapadne Istre (u Filologiji 1967).

Prikazao sam namjerice dijalektološki rad prof. Mate Hraste nešto iscrpnije jer je to svakako glavni dio njegova opusa. U tom dijalektološkom radu M. Hraste postupa dokumentarno, opisuje realno i ocjenjuje znanstveno. Nijedan hrvatski dijalektolog nije zahvatio u svojim ispitivanjima toliko područje, a čakavski je dijalekt u prof. Hrasti našao svojeg najobuhvatnijeg ispitivača. Dalje proučavanje tih dijalekata ne može se ni zamisliti bez rezultata do kojih je došao prof. M. Hraste. Treba još reći da je prof. Hraste pristupio i leksikografskom poslu u vezi s čakavskim dijalektom. Zasnovaó je i izradu rječnika srednjodalmatinskih čakavskih govora i dosad obavio tri četvrtine posla. Dvršenje djela spriječila je iznenadna teška bolest i smrt.

Ali prof. Mate Hraste nužno je poklanjao pažnju i problematici hrvatskoga književnog jezika. U suradnji s prof. Sretenom Živkovićem i Ivanom Brapcem napisao je 1947. Gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika za drugi i za treći razred gimnazije. Te su gramatike služile kao školski priručnici i doživjeli su do 1960. nekoliko izdanja. S istim suradnicima izradio je i izdao g. 1952. Gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika za više razrede gimnazija. I ta je gramatika doživjela više izdanja. Sve su te gramatike pisane na temelju onog shvaćanja književnog jezika kakvo im je dao prije toga Tomislav Maretić. Nakon Novosadskog dogovora o književnom jeziku i pravopisu g. 1954. bio je član Pravopisne komisije i suurednik Rječnika hrvatskosrpskoga (srpskohrvatskoga) književnog jezika. Za zajednički Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika g. 1960. pored sudjelovanja u izradi pravila priredio je pravopisni rječnik zajedno s prof. Radomirom Aleksićem i prof. Jovanom Vukovićem. Na provođenju zaključaka Novosadskog dogovora lojalno je surađivao, ali je i javno izražavao svoje nezadovoljstvo kad se taj dogovor počeo nepravilno provoditi. Upozoravam pri tome na protest već god. 1958. koji je u suradnji s

prof. Josipom Hammom i piscem ovih redaka objavio u Jeziku, IV, u članku »Zajedničke emisije naših radio-stanica«. Glasao je 1967. i za primanje Deklaracije s primjedbom da je preblaga u ocjeni djelovanja vojnog jezika.

Akademik Mate Hraste bio je vrlo aktivan i u organizacionim poslovima svoje struke. Bio je predsjednik Hrvatskog filološkog društva, predsjednik Saveza slavističkih društava Jugoslavije, predsjednik Jugoslavenske komisije za dijalektološki atlas, urednik Građe za povijest književnosti hrvatske, urednik Hrvatskog dijalektološkog zbornika, član uređivačkog odbora Filologije i Zbornika u čast Stjepana Ivšića, Radova Zavoda za slavensku filologiju, Južno-slovenskog filologa i dr.

Nisam spomenuo mnoge njegove manje radove, ali će ih čitalac lako naći u Raspravama Instituta za jezik JAZU, koje su izašle 1968. i u kojima je na str. 485-494. dana potanka bibliografija radova Mate Hraste.

Kao sveučilišni profesor dr Mate Hraste mnogo se brinuo za školovanje mladih znanstvenih radnika, osobito na području hrvatske dijalektologije. Kao dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu odlikovao se velikom brigom za fakultet, za studente i kolege, te se nije ustručavao da obilazi urede izvan fakulteta da bi namakao kakav stan za kojeg asistenta.

Akademika Matu Hrastu resile su mnoge čovječje vrline, iznad svega ljubav prema ljudima i prema svojim suradnicima, velika marljivost i izdržljivost u radu, demokratsko osjećanje, ljubav prema narodu i povezanost s rodnom grudom. Najsretniji je bio među svojim seljacima, ribarima i radnicima. S uprtnjačom na leđima propješačio je gotovo sve čakavske krajeve verući se i po kozjim putovima. (»Da je lako, ne bi to mene zapalo«, govorio bi svojim suradnicima.) Bio je čelična zdravlja, ali ga je prije tri godine šćepala neizlječiva bolest koju više nije mogao svladati.

Prof. Mate Hraste primio je i za života društvena i znanstvena priznanja. Nosilac je ordena rada I stupnja, a god. 1970. nagrađen je republičkom nagradom »Božidar Adžija« za životno djelo. Institut za jezik JAZU posvetio mu je g. 1968. svoju knjigu Rasprava o njegovoj 70.-godišnjici života. I Filozofski fakultet u Zagrebu podijelio mu je o svojoj tristagodišnjici plaketu za zaslužan rad na Fakultetu.

Nestanak prof. Mate Hraste iz hrvatske znanstvene sredine teško će se i dugo osjećati, jer je on bio predvodnik hrvatske dijalektologije i najbolji poznavalac čakavskog dijalekta. Umro je upravo onda kad je bio na vrhuncu svoje stvaralačke djelatnosti. Ali ipak stvorio je radove koji će ga nadživjeti.

Njegov nestanak osjećat će i Jezik jer je on bio stalan i čest suradnik Jezika. Njegova vedra i optimistička narav širila je oko sebe polet bez kojega nema takva časopisa. A kako sam i sâm bio isto toliko vremena član uredništva kao i preminuli već prof. Mate Hraste, smijem i u ime uredništva i svoje osobno zažaliti nad Hrastinim odlaskom. Radosni smo ipak što »nije sav umro«.

Ljudevit Jonke

POČETNI KORACI HRVATSKOGA FILOLOŠKOG DRUŠTVA*

Ljudevit Jonke

U jesen 1970. navršilo se dvadeset godina od osnutka Hrvatskog filološkog društva. To je zgodna prilika da se podsjetimo na prilike i potrebe koje su potakle osnivanje društva koje u SR Hrvatskoj već 20 godina djeluje vrlo uspješno u izgrađivanju hrvatske kulture, u prvom redu kulture jezika i književnosti.

Početak pada u rano proljeće 1950. u kavani »Medulić« u Zagrebu. Nakon nekoliko privatnih razgovora o problemima nauke o jeziku i književnosti sastali su se u toj kavani dr Josip Torbarina, dr Zdenko Škreb, dr Veljko Gortan i dr Ljudevit Jonke da konkretiziraju dotadašnje prijedloge i da utru put za osnivanje filološkog društva koje će okupiti u stručnom i znanstvenom radu sve filologe u Hrvatskoj. Ocijenili su u razgovorima da problemi jezika i književnost zavise u dotadašnjem društvu od napora pojedinaca ili od napora dosta ekskluzivnih ustanova. Napredovanje potrebnih kadrova također je na individualnoj osnovi, a njihovo povezivanje i usavršavanje prepušteno je vrlo često slučajno bez ikakva planiranja. Ne postoji sustavna povezanost stručnjaka iz Zagreba i ostale Hrvatske; čak i na fakultetima i u Akademiji pretežu individualne akcije, nedovoljno povezane s potrebama društva. Bez kolektivne i kolegijalne suradnje nema bržeg napredovanja znanosti i kulture. Postavlja se dakle pitanje kako da se prevlada takva stagnantna situacija u krugu filologije.

Logičan zaključak iz tih premisa bio je da treba osnovati društvo hrvatskih filologa koje će okupiti u svojoj sredini sve filološke stručnjake bez obzira na stručna i naučna zvanja, počevši od asistenata, srednjoškolskih profesora, docenata, pa sve do redovitih profesora i akademika. Treba stvoriti sastajalište i mogućnost kolegijalne izmjene mišljenja, pa stvarati tako konstruktivna kolektivna mišljenja koja sve obvezuju na njihovo ostvarivanje. U osobito teškom položaju nalazi se hrvatski književni jezik bez potrebnih priručnika, bez znanstvene gramatike, bez rječnika suvremenoga književnog jezika, ali s mnogobrojnim infiltracijama sa svih strana. Potrebno je stoga osnovati časopis koji će se brinuti za njegovanje književnog jezika, za njegovu standardizaciju i za suvremeno ocjenjivanje jezičnih vrednota. Treba osnovati i poseban časopis koji će pokloniti pažnju jeziku umjetničkog djela i otkrivati vrednote umjetničkog izraza koje čine djelo umjetninom. Potrebna je čak i izrada novog pravopisa jer je dotadašnji Boranićev Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika zapravo školski pravopis koji ne zadovoljava potrebe bogatog i razgranatog

* Predavanje održano na svečanoj sjednici Upravnog odbora HFD-a 21. prosinca 1970.